

DESPRE CORELAȚIA ȘI INTERACȚIUNEA FACTORILOR OBIECTIVI ȘI SUBIECTIVI ÎN INSTRUIREA ȘI FORMAREA PERSONALITĂȚII TINEREI GENERAȚII

Ion VANGHELI

doctor, conf. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

***Adnotare:** În articol se definesc noțiunile: „factori obiectivi”, „factori subiectivi”, „corelație”, „instruire” prin raportare la specificul formării personalității specialistului. De asemenea, se accentuează imperativul motivării specialiștilor din diverse domenii pentru ca aceștia să identifice modalitățile de afirmare a lor ca profesioniști acasă, în Republica Moldova și depunerea eforturilor întru dezvoltarea și inovarea societății moldovenești.*

***Cuvinte cheie:** personalitate, educație, perspectivă, factori subiectivi și obiectivi, dezvoltare.*

În cele ce urmează îmi propun să mă pronunț asupra la trei momente, care în viziunea mea pretind la elucidarea temei și anume: 1) delimitarea conceptuală a termenilor din titlu; 2) conținuturile lor pentru spațiul societății moldovenești contemporane, și poate chiar tangențial în lume, și în sfârșit, 3) sacramentală, în stiluri cunoscute multora, ce-i de făcut, cum pot fi armonizați și sincronizați acești factori pentru optimizarea existenței sociale, sau care este soluția, care-ar fi metodică, tehnica și tehnologia depășirii acestei situații care, o știu și recunosc mulți, nu este deloc simplă și ușoară și nu numai în Republica Moldova dar și prin alte părți.

Voi menționa din start că toate cuvintele din titlu sunt de origine romanică (latină sau franceză) și semnifică procesul complex de formare a personalității. „Fapt” înseamnă împlinit, faptă care poate fi o întâmplare reală, un eveniment, un lucru, un fenomen, sau o cunoaștere clară, neîndoielnică obținută prin experiență și care slujește unor concluzii. Factor înseamnă ceea ce face, produce, forța motrice, cauza unor procese, fenomene; circumstanța esențială într-un

anumit proces sau fenomen. Este important de menționat în acest sens așa numita teorie a factorilor – concepție sociologică apreciată în anumite perioade ca fiind eclectică și proprie sociologiei burgheze, dar care, după părerea mea subiectivă, nu poate fi ignorată, întrucât această teorie percepe dezvoltarea istorică ca rezultat sau produs al interacțiunii mai multor și diferitor, dar în egală măsură de esențiali și importanți factori (geografici, sociali de diferită natură, spirituali, rasiali etc.) și care este utilă, productivă, lucrativă în contextul temei abordate.

Termenii obiectivi și subiectivi provin respectiv de la obiect și subiect, primul însemnând ceea ce există în afara/exteriorul nostru și independent de conștiința noastră (lumea exterioară) ceea ce este obiect al cunoașterii și a atitudinii/ acțiunii practice a subiectului, acesta mai însemnând și lucru, fenomen asupra cărora este orientată o anumită formă de activitate, iar al doilea semnifică omul care cunoaște/descoperă lumea exterioară (obiectul) și o influențează în scopurile sale practice, existențiale; omul în ansamblul trăsăturilor și calităților lui personalizate. În contextul temei date obiectiv vom considera mediul exterior global - natura, ecosfera, noosfera, societatea în ansamblu sau omenirea iar subiectiv vom considera tot și toate care izvorăsc, derivă, provin din subiect – om, individ (putem vorbi și despre subiecte colective de diferite profiluri – economice, sociale politice etc.) ca purtător al diverselor trăsături, calități, drepturi etc.

Cuvântul *corelație* înseamnă nu altceva decât o relație reciprocă în care unul dintre termeni nu poate exista fără celălalt, dependența reciprocă a două fenomene sau procese între variațiile cărora există o anumită legătură. *Interacțiunea*, cât n-ar fi apropiată de *corelație*, desenează forma de legătură a obiectelor, fenomenelor etc. manifestată printr-o influențare, condiționare sau acțiune cauzală reciprocă; acțiune reciprocă între două sau mai multe fenomene, sisteme, corpuri (în fizică, spre ex.) dar și în viața socială, ceea ce ne preocupă îndeosebi.

Cât nu ar fi de apropiate cuvintele *instruire* și *educație*, nu știu cât este de corectă și justificată delimitarea lor, părerea mea subiectivă este că ele trebuie să meargă mână-în-mână, să fie în cazul

formării noilor generații un tandem, un duet armonios, permanent, continuu. Tradițional însă prin instruire se subînțelege pregătirea unei persoane într-un anumit domeniu, am spune profesionalizarea indivizilor, iar prin educație ceva mult mai mult și complex, un fenomen social fundamental de transmitere a experienței de viață și a cunoștințelor de la o generație la alta, realizat în familie și în celelalte instituții specializate, începând cu cele preșcolare, rețeaua instituțiilor publice de învățământ, biserica, armata, organizațiile profesionale, social-politice, multimedia etc... Educația cunoaște o sumedenie de direcții, dar rămân valabile cele trei fundamentale enunțate de grecii antici: intelectuală, fizică și estetică. Celelalte, pe câte nu le-am enumerat, ele se pot regăsi în aceste trei.

Rezultat final sau produs al interacțiunii factorilor enumerați se cere a fi sau trebuie să fie, exploatând terminologia sociologică marxistă, care nu poate fi absolut neglijată – Omul, Cetățeanul ca subiect plenipotențiar al relațiilor sociale, ca făuritor al societății în care trăiește, Omul care se mândrește cu Țara sa, societatea, familia sa etc. etc. și care nu o trădează, sau o părăsește, sau căruia nu-i este rușine că provine sau face parte din ea.

Iar acum să trecem de la aceste delimitări conceptuale la o cât de generală privire asupra modului de manifestare ale acestora, la funcționalitatea lor în cadrul societății din Republica Moldova. De fapt m-a motivat să abordez acest subiect pronosticurile demografice deloc optimiste privind declinul pronunțat al numărului populației statului nostru în ansamblu și mai ales a băștinașilor, cum nu iar identifica careva din istorici, sociologi, politologi, - moldoveni sau români.

Cum arată factorii obiectivi în cazul Republicii Moldova? Este vorba mai întâi de toate de acea porțiune din suprafața Terrei care într-un fel sau altul ne-a pecetluit ca neam, națiune, indivizi cu trăsăturile lor proverbiale : cumsecădenia, ospitalitatea, toleranța (uneori depășind limitele rezonabile) și în genere destinul. Este vorba de Coliba noastră albastră, natura, mediul natural exterior pe care ni l-a oferit Dumnezeu, ceea ce ne-au lăsat strămoșii. Este știut că acest spațiu a fost ciopârțit de vitregiile istorice prin care a trecut neamul nostru. Pe lângă aceasta, componenta dată a mediului nostru ambiant

– deloc secundară sau neimportantă – nu mai este cum a fost cândva. Nu o să mă opresc mult la asta, nu din senin au apărut Verzii, Ecologiștii... Dar semnalul de alarmă a fost dat mai demult. Și asta pentru că naturii i-au fost aplicate atâtea tehnologii încât astăzi (da de fapt trebuia mult mai devreme) trebuie identificate altele, probabil deloc ușoare, și nu ieftine, și nu simple pentru a o revitaliza. Cred că majorității dintre contemporanii noștri le sunt cunoscute problemele globale ale contemporaneității. Savanții, după cum am spus, de mai demult au atras atenția asupra necesității mobilizării tuturor resurselor (material-economice, financiare, instituțional-organizatorice, intelectuale ș.a.) pentru a le depăși, dar, spre regret carul nu s-a prea mișcat din loc. Mi se pare că pandemia prin care trece astăzi întreaga lume insuflează ceva optimism, dar, după cum observ eu se lucrează izolat, egoist. Aceste întârzieri ne costă consecințele – cataclismele de tot felul, încălzirea globală etc. etc. Pe cine să dăm vina? Cred că fiecare are varianta sa de răspuns: Marile Puteri? Zgârcenia multimiliardarilor? Setea de a se îmbogăți cu orice preț? Și multe altele care la o adică mai pot fi găsite și enumerate. Și totuși cu cât n-ar fi de deteriorat acest mediu și la nivel global, și pe zone, regiuni, țări, eu sunt cu optimiștii: ceva se mai poate stopa, repara, recupera, deși în epoca interdependențelor, nici o țară cât de mare, tare și bogată nu ar fi ea (nemaivorbind de Republica Moldova) fără înțelegere, conlucrare, coordonare, întrajutorare etc. mai întâi cu statele vecine, mai apoi cu cele din zonă/ regiune, și în genere din lume, este puțin probabil că problemele despre care este vorba vor fi rezolvate sau depășite. Statele, oamenii au creat aceste probleme întrecând orice măsură în valorificarea bogățiilor naturii, exploatându-o cu nemiluita, ei au provocat această situație și tot ei, noi oamenii, statele, societățile, altfel spus comunitatea internațională pot, trebuie și sunt obligați să acționeze conjugat pentru a o ameliora.

Altă componentă a factorilor obiectivi o constituie toate cele societale. Nu numai mediul natural își lasă amprenta asupra formării omului și societății, dar și ultima - societatea, mediul societal în genere, plăzmuiește omul, personalitatea. Fiecare din cei care constituie astăzi populația Republicii Moldova pe diverse canale, prin diverse mecanisme depindem de ceilalți, începând de la aceea că de la

naștere nu ne alegem părinții, vecinii, locațiunea etc. etc. Este aici de meditat și de discutat privind rolul mediului social, locațiunea etc... dar totuna cine și unde nu s-ar stabili, fie permanent sau provizoriu, este sub presiunea unor condiții, norme, reguli, legi etc. pe care nu numai că trebuie să le cunoască, dar să și le asume, urmeze, respecte, și nicidecum să se opună comunității cu modul său de viață, comportament și altele. Împrejurările, mediul social formează omul, personalitatea, iar de la o anumită vârstă, noi, oamenii formăm, schimbăm împrejurările, mediul, și cel natural, și cel social. Subiectivul putem spune formează, modelează Obiectivul, pentru că despre legăturile și interacțiunea, interdependențele lor este vorba.

Dacă să continuăm cu celelalte componente ale factorilor obiectivi societali, percepend societatea ca pe un fenomen sistemic, aceștia includ sferele: economică, socială, politică, cultural-spirituală. Succint despre acestea, starea lor actuală, desigur din țara noastră.

Sfera economică este fundamentul oricărei societăți. Este cunoscut tuturor faptul că în acești 30 de ani de independență și suveranitate Republica Moldova este încă departe de a ajunge nivelul de dezvoltare economică propriu anilor 80. Tranziția la economia de piață, concurențială continuă, pare că nu are sfârșit iar rezultatele lasă de dorit din care cauză suferă oamenii, fie ei întreprinzători mici sau mijlocii, businessman sau simpli angajați... Cred că procentul economiei tenebre o fi mai mic, dar starea de captivitate și a economiei și a instituțiilor statului, instituțiilor lui încă nu este depășită. O ilustrație convingătoare este starea procesului de identificare a vinovaților și beneficiarilor miliardului furat și a returnării lui.

Situația social-economică din Republica Moldova rămâne a fi la nivel scăzut, agravându-se cu pandemia, care, spre regret, încă continuă să afecteze nu puține ramuri. Republica Moldova nu a depășit starea/statutul unei țări în dezvoltare, rămânând, dacă îmi pare deja nu cea, dar una din cele mai sărace țări din Europa, PIB-ul pe cap de locuitor, deși a crescut de câteva ori comparativ cu anul 1991, dar, după cum spun specialiștii bate pasul pe loc constituind doar peste 5000 de dolari pe an. Dacă să ne referim la cele trei straturi ale societății moldovenești privind veniturile lunare sau anuale - bogați

(milionari sau chiar miliardari) mijlocași și săraci, este cunoscut faptul că ultimii sunt cei mai mulți. Decalajul dintre bogați și săraci crește. Tare puțini din mijlocași avansează pe căi cinstite în stratul bogaților, ba din contra din mijlocași se întâmplă că coboară în săraci. De aici constatăm că nivelul de trai, bunăstarea cetățenilor este precară. Sunt cunoscute decalajele salariale la diferite categorii de lucrători/angajați. Este mare procentul de pensionari care au pensii mizere. Doar numărul lor rămâne relativ constant – în jur de 700 de mii. Rata șomajului, după cum afirmă unii specialiști nu este atât de mare, dar asistența de șomaj este mică pentru a putea supraviețui. Prost stau lucrurile cu reproducerea naturală: natalitatea este redusă, mortalitatea crescândă, acum mai ales cu Corona virusul. Familia ca celulă socială de bază a societății trece prin situații dificile. Tuturora, cred că le este cunoscută starea de lucru – procentul de căsătorii și divorțuri, copii lăsați pe seama rudelor apropiate fiindcă unul din părinți e în Rusia, altul în Italia, Israel sau alte țări. Continuă să ne afecteze migrația, diaspora constituind în jur de un milion de oameni. De imigranți, îmi pare, n-avem ce ne îngrijora. S-a stopat Legea cu vânzarea cetățeniei pentru a atrage investitori bogați străini. Pare că ne-am dezis de ideea de a importa lucrători străini din alte țări pentru a depăși lipsa de aceștia, din cauza că unii dintre ai noștri nu acceptă salariile care li se propun. Mă limitez la aceste creionări suficiente pentru a răspunde la întrebarea de ce moldovenii își părăsesc baștina tocmai conform zicalei: peștele caută adâncurile iar omul unde e mai bine. De ce acest bine nu poate fi atins, obținut, asigurat și garantat aici, acasă? Doar ai noștri, pe unde nu i-a mânat nevoia, fie în Est sau în Vest, în marea lor majoritate i-au făcut țării noastre o imagine pozitivă, cu mult mai solidă decât diplomații oficiali și plenipotențiarilor... Și aici vom avea ecouri de răspuns și pozitiv și negativ... Avem desigur și exemple urâte, negative, dar totuși prevalează cele pozitive, plăcute, care într-un fel ne alimentează mândria, că moldovenii nu sunt cei mai neputincioși, răi, leneși etc. Cât privește cei care mereu se jeluisse, se plâng, sunt mereu înrâțiți și supărați, îi critică și învinovătesc pe toți, eu mă asociez cu cei care socot că numai leneșii nu-și pot asigura o existență, un nivel de trai, o bunăstare cât-de-cât satisfăcătoare. Sunt cunoscute suficiente exemple

când chiar persoane cu dezabilități nu se împacă cu situația hărăzită, fie de vre-un accident sau din ereditate, dar nu se dau bătute, își creează propria familie, lucrează, sunt apreciați de colegi și comunitate, se integrează plener în societate și nu învinuiesc pe nimeni.

Nu putem trece cu vederea componenta politică a factorilor obiectivi, având în vedere sistemul social politic din Republica Moldova. În acest aspect continuăm să rămânem o democrație în devenire cu mari decalaje de la statul de drept, care se manifestă în: fragilitatea statului și instituțiilor lui; abateri sau încălcări repetate și diferite ale Constituției rămase nesancționate fiind o Republică parlamentară cu tentative de autoritarism; perpetuarea crizelor politice și instabilitatea politică; pluralism politic formal și puțin productiv; multipartitism instabil cu fel-de-fel de degenerări diagnosticat cu boala traseismului politic; societatea civilă mai mult formală și puțin activă, rețeaua instituțiilor ei fiind mai densă la oraș și mai ales în capitală; până acum Republica Moldova încă n-a ieșit din starea de imponderabilitate politică, continuând să oscileze între Est și Vest (aici nu pot să nu reacționez la participarea corpului de ostași moldoveni la parada din 24 iunie curent pe Piața Roșie din Moscova și prezența Președintelui Republicii Moldova acolo... Ce mândrie manifestă a lui Dodon! O fi cucerit moldovenii Rusia?! Mă gândesc dacă cunosc acei tineri istoria propriilor lor familii, a neamului nostru, inclusiv cu Ziua Victoriei... cum ne-au eliberat, și de câte ori, dar... tot întârzie să plece, și la propriu și la figurat.

Sfera culturală, în sfârșit – face ea parte din factorii obiectivi? Cred că da, ca parte a unui întreg, a sistemului social global, în care și cu care noua generație se trezește, se pomenește și pe care trebuie să o valorifice... Pe de o parte această sferă este determinată multiaspectual de toate celelalte, iar pe de alta starea celor dintâi este determinată de cultură : cultura gospodăririi sub multitudinea ei de aspecte, cultura relațiilor sociale, iarăși în multitudinea ei de aspecte, cultura politică, juridică, morală, estetică etc., etc... Putem afirma că ea (cultura) deservește toate domeniile existenței sociale, încât am putea spune că dacă aceasta ar fi fost de un grad de dezvoltare mai

înalt probabil și posibil am fi traversat mai cu ușurință și succes această, interminabilă pentru noi, perioadă de tranziție...

Da cât de conforme una alteia sunt aceste sfere sau domenii ale vieții sociale se poate pronunța orișicine. Părerea mea este și rămâne că rolul decisiv în schimbarea spre bine în întreaga gospodărie socială – economie, politică etc. îi revine factorului subiectiv, adică uman. Sub influența acestor factori se pomenește fiecare din indivizi, iar cu maturizarea se transformă alături de ceilalți semeni ai săi în arhitecți și design-eri ai acestei societăți... Rămâne să-i motivăm să fie așa, aici și acum da nu prin străinătăți.

Pentru că am menționat mai devreme că situația nu este cea mai bună nu numai în Republica Moldova ci și prin alte părți, ba chiar în lume, vreau să punctez câteva sugestii care ar putea conduce la îmbunătățirea ei.

La nivel global cred că am avea nevoie de un Iluminism în stil postmodern. Este absolut necesară rotația, întinerirea vârfurilor politice, economice, financiare, și de toate celelalte pe care nu le-am lua, cu persoane integre, nobile care privesc și apreciază mai lucid, proaspăt și original, obiectiv, neegoist realitățile lumii contemporane. Mai întâi de toate guvernării de toate nivelele și în țări aparte, și în organismele internaționale trebuie să se pătrundă de gravitatea situației actuale din lume și să înainteze și să promoveze politici adecvate acestei situații. Ei sunt obligați să țină numaidecât cont de costul și impactul care-l au politicile din statele lor asupra stării de lucruri în întreaga lume.

Acest lucru se poate produce prin adaptarea învățământului de toate nivelele la noile provocări, asigurându-se o continuitate în formarea noilor generații, accentuându-se componenta socio-umană în formarea specialiștilor, mai ales cu studii mijlocii și superioare, pentru că în mare măsură din rândurile lor se formează și recrutează elitele de ce profil nu ar fi, și asta în toate țările, în toată lumea.

S-ar cuveni să fie acordată atenție sporită învățământului, acestui sector de importanță majoră a oricărei țări ori societăți cu toate componentele lui : baza materială, programele de studii, pregătirea conformă cerințelor atât a celor care urmează a fi instruiți și educați

și, cu atât mai mult, a corpului didactic de toate nivelele, ridicarea statutului social, al prestigiului acestora, salarizarea lor etc., etc..

Probabil este necesar ca și societatea civilă să se regrupeze și să se revigoreze, vocea ei să fie auzită pentru a preveni continuarea agravării pericolelor și amenințărilor cu care se confruntă omenirea la această cotitură în existența ei. Îmi este greu să identific ce mișcări ar trebui să apară – ale tinerilor, medicilor, pensionarilor, femeilor, militarilor etc., etc. dar obiectivul ar fi unul - pentru supraviețuire.

Ei da ce putem și trebuie să facem noi aici, acasă ? Apropo! Da poate acest Stai acasă – răspuns la răspândirea Corona-virusului lansat de OMS, să-l extindem, prin acasă având în vedere statele lumii: Stabiliți-vă cu toții la casele voastre, faceți ordine și cât mai multe produse de tot felul și pentru toate gusturile, servicii bune, atractive, trainice etc., etc. și las ca ele să circule întru binele și confortul oricui din consumatori, de prin care parte a lumii nu ar fi! Aici desigur, este de discutat: Cu cât greu am devenit o societate deschisă și acum să renunțăm ? La care din ele? Numai la libera circulație a persoanelor ca importatori de, mai știi încă care viruși, alături de cel cu care ne confruntăm acum? Celelalte – capitalul, mărfurile, serviciile, las-să circule? De sigur apar și aici întrebări: cât de curat este capitalul și cui servește? Da cât de calitative și inofensive sunt mărfurile și serviciile?.. Da cât de riguroase sunt controalele respective?.. Nu ne putem trezi cu surprize neașteptate, inimaginabile?

Desigur ne-am dori ca din cei 800.000 – 1 milion din moldovenii plecați, al 4-lea, al 5-lea să se întoarcă, să revină, da mult mai bine pregătiți și intenționați, ca să fie un fel de generator al schimbărilor spre bine; îmi este trist să zic, da cei din echipa Maiei Sandu, printre ei persoane școlite prin Occident, cu experiență managerială acolo, dar ruși de realitățile moldovenești, cât de simpatici nu ne-au fost multora dintre noi, inclusiv mie, dar ei nu au putut face față avalanșei de probleme din societatea moldovenească, ne-au dezamăgit.

Ne-am dori, ceea ce eu le zic studenților când mai am ocazia să comunic cu ei, în ce formă n-ar fi, ca tinerii să nu se vindece niciodată de patriotism!... Să plece dacă au câștigat o bursă, un proiect, să acumuleze cunoștințe, experiență, capital, legături – dar să revină și

să aplice această cunoaștere și experiență acasă. Să nu plece! Da cum să-i motivăm ca să nu plece?.. Eu cred că fără o mare doză de autosacrificare nu se prea poate. Eu cred că dintre ai noștri care s-au stabilit prin străinătăți puțini se vor întoarce. Dar sunt personalități care-au cutreierat lumea, au fost prin mai multe țări, au avut oferte destul de solide, măgulitoare, dar... până la urmă au refuzat... au revenit acasă. Unul din ei este academicianul Găină. Din diferite emisiuni radio și televiziuni aflu că, deși nu chiar multe persoane, dar mai sunt. Alt exemplu ar fi chiar colegul nostru de facultate Oleg Lupan, poate greșesc când presupun că o fi având oferte din Germania, poate și din alte părți, dar muncește acasă, este solicitat și acolo, participă, colaborează cu succes...

Republica Moldova are oameni valoroși în diferite domenii, dar din păcate sau spre regret nu sunt văzuți și apreciați la adevărata lor valoare aici, acasă și ei părăsesc baștina. Este trist, ne seacă rădăcinile, se reduce genofondul și așa... și atunci – cu ce rămânem? Tinerii, noua generație trebuie educată și instruită așa ca să fie buni profesioniști, să ofere consumatorilor de unde nu ar fi ei elaborări, produse etc. de aici, de acasă! Las ca cei care au nevoie de acestea, cărora le place produsul, îl apreciază – să-l comande, iar noi (ei) să garanteze livrarea. Sunt acestea utopii sau aiureli?.. Este în drept să creadă cine și cum vrea, eu mi-am spus părerea.

Și, în sfârșit, mi se pare productivă pentru revitalizarea satelor noastre aplicarea în practică a tipului de cultură organizațională numită clan în sensul nobil, pozitiv al cuvântului. Dacă mai sunt și avem de a face cu o familie moldovenească tradițională unde sunt în viață pe linie de rudenie – trei generații, străbuneii, buneii, nepoții, cumnații, cumetrii, pe de o parte, iar pe de alta, cotele de câteva hectare (pământ arabil, livadă, viță de vie), ceva tehnică și capital, și încă printre membrii unei astfel de familii – agronom, contabil, economist, tractorist, șofer, jurist, polițist ș.a. Este mult probabilă cu condiția voinței și rezonabilei doze de autosacrificare o afacere de succes. Poate că de acestea și sunt prin unele localități de-ale noastre. Să fie mai multe! Să nu le amestece politicienii sau rechinii economici. Așadar, la mai mult și la mai mare. Rezultatele nu se vor lăsa mult timp așteptate.